

ВІДГУК

**кандидата економічних наук, доцента,
Костюка Валентина Романовича
на дисертаційну роботу Ковалю Олександра Дмитровича
«Розвиток туризму в соціально-економічній системі
гірських територій України»
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 – Економіка**

23 серпня 2026 року

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Актуальність теми дослідження «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України» зумовлена необхідністю пошуку нових підходів до забезпечення сталого соціально-економічного розвитку гірських територій. Традиційні моделі розвитку гірських територій, які переважно орієнтуються на використання природних ресурсів та окремі види господарської діяльності, не завжди забезпечують достатній рівень зайнятості населення, конкурентоспроможності територіальних громад і належну якість життя. За таких умов особливого значення набуває розвиток туризму як одного з перспективних напрямів диверсифікації економіки гірських територій. Туристична діяльність дає можливість комплексно використовувати природно-рекреаційний, історико-культурний, соціальний та людський потенціал, стимулювати розвиток малого й середнього підприємництва, створювати нові робочі місця та забезпечувати додаткові надходження до місцевих бюджетів.

Важливим чинником актуалізації зазначеної проблематики є також європейська інтеграція України, що передбачає наближення регіональної та туристичної політики до європейських принципів сталого розвитку, територіальної згуртованості та раціонального використання природних ресурсів. Використання сучасного міжнародного досвіду та адаптація ефективних механізмів підтримки туризму можуть сприяти більш повному розкриттю потенціалу гірських територій України.

Таким чином, наукове обґрунтування теоретичних і прикладних засад розвитку туризму в соціально-економічній системі гірських територій України має важливе значення для підвищення їхньої економічної активності, забезпечення зайнятості населення, збереження природного та культурного потенціалу, зміцнення спроможності територіальних громад і формування передумов для повоєнного відновлення та довгострокового сталого розвитку регіонів і держави загалом.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління», а саме:

- «Зелене» зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення (державний реєстраційний номер 0122U202055, термін 12.2022-11.2024), де автором запропоновано розробку функціонально-системної характеристики «гуманітарно-економічного коридору туризму», яка інтегрує економічний, інституційний, гуманітарний, реабілітаційний, екологічний, культурно-антропологічний та безпековий блоки в єдину стратегію розвитку туризму в соціально-економічній системі України.

- Моделі цифровізації та інноваційного зростання економіки України в умовах глобальної конкуренції (державний реєстраційний номер 0126U002558, термін 03.2026-03.2030), де автором обґрунтовано доцільність інтеграції в модель «тактичного розвитку туризму гірських територій» цифрових інструментів (зокрема, QR-паспортів туристичних атракцій, маршрутів) для систематизації недооцінених ресурсів громад та створення доказової бази для прийняття управлінських рішень.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи

Основні результати дослідження, висновки і практичні рекомендації є теоретично обґрунтованими і достовірними. Їх обґрунтованість підтверджено критичним узагальненням положень значного обсягу наукових робіт українських та зарубіжних науковців з тематики дослідження та статистичним аналізом даних.

У процесі дослідження застосовано сукупність загальновизнаних методів наукового пізнання, серед яких: метод системного аналізу застосований для визначення туризму як відкритої, багаторівневої соціально-економічної системи та виявлення внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків між її компонентами; порівняльний метод використаний для зіставлення вітчизняних та зарубіжних методик оцінювання туристичного розвитку, а також для систематизації понятійного апарату, що застосовується в туристичному секторі; методи індукції та дедукції використані для побудови концептуальної моделі розвитку туризму та матриці взаємодії компонентів соціально-економічної системи гірських територій; метод статистичного аналізу застосований для оцінювання реальних показників туристичної діяльності та аналізу веб-аналітики регіональних туристичних платформ; метод логічного узагальнення. Графічні методи застосовано для наочного подання результатів (діаграми, матриці, схеми, рейтинги). Це дає підстави констатувати, що достовірність отриманих висновків та обґрунтованість запропонованих пропозицій і рекомендацій визначається правильно обраним методологічним підходом до дослідження, достатнім використанням наукового та статистичного матеріалу.

Наукова новизна положень дисертації, які отримані особисто здобувачем

Дисертаційна робота, що розглядається, є складним і багатоаспектним. Автор обґрунтовано приділив увагу і достатньо глибоко дослідив питання розвитку туризму в соціально-економічній системі гірських територій України. Серед основних результатів, що характеризують приращення наукових знань та визначають наукову новизну проведеного дослідження, слід відзначити наступні:

вперше:

обґрунтовано введення поняття «гуманітарно-економічний коридор туризму», що інтегрує економічний, інституційний, гуманітарний, реабілітаційний, екологічний, культурно-антропологічний та безпековий блоки в єдину стратегію управління.

удосконалено:

систему оцінювання розвитку туризму для територіальних громад гірських регіонів, яка інтегрує п'ять міждисциплінарних груп показників: економічні, соціокультурні, інфраструктурні, природно-екологічні та інноваційні.

комплексну методологію стратегічного планування розвитку туризму на гірських територіях, що інтегрує економічні, екологічні та інституційні інструменти управління в єдину систему прийняття рішень. Запропонована методологія, на відміну від існуючих дозволяє комплексно оцінює здатність туристичних дестинацій до адаптації та впровадження нових технологій.

модель «тактичного розвитку туризму гірських територій» (на засадах концепції «тактичний урбанізм» (Tactical Ruralism)), яка на відміну від існуючих моделей трансформує підхід до управління галуззю від капіталомістких довгострокових проектів до системи гнучких, інклюзивних інтервенцій швидкого реагування («quick wins»).

набуло подальшого розвитку:

теоретичне узагальнення побудови матриці взаємодії компонентів соціально-економічної системи гірських територій з туристичною складовою. Цей інструмент систематизує багатофакторні зв'язки між економічними суб'єктами, соціокультурними елементами, інфраструктурою та екологічними показниками, дозволяючи ідентифікувати точки перетину та наслідки управлінських рішень для сталого розвитку гірських територій.

комплексний підхід до оцінювання розвитку туризму, систематизованого у вигляді матриці показників, яка інтегрує вісім ключових підходів: глобально-системний, мікроекономічний, соціально-економічний, поведінково-антропологічний, екологічно-стійкий, цифровий, регуляторно-інституційний та безпековий.

науково-методичний підхід до оцінювання туристичного потенціалу гірських територіальних громад в умовах обмеженості офіційної статистичної інформації.

класифікація територіальних громад гірських регіонів на просторові хаби-лідери та аутсайтери, на основі диференціації їх внеску у формування

туристичного збору за 2021–2024 роки, що дало змогу виявити нерівномірність інституційної та фінансової спроможності територій у межах одного регіону.

Повнота висвітлення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Результати дисертаційної роботи, висновки і рекомендації підтверджені апробацією на науково-практичних конференціях і публікаціями у наукових фахових виданнях. Обсяг та зміст опублікованих Ковалем Олександром Дмитровичем праць засвідчує, що в них повною мірою представлені результати проведеного наукового дослідження. Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковано у 15 наукових працях, зокрема 1 стаття у виданнях, що входять до наукометричної бази Scopus, 12 статей у фахових наукових виданнях України, а також у 2 матеріалах науково-практичних конференцій.

Відтак, здобувач виконав усі вимоги щодо кількості та обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота Ковалю О.Д. повністю відповідає п. 12 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р., №44 щодо вимог доброчесності. Вона не містить плагіату, самоплагіату, фальсифікації і фабрикації. Відображені результати отримані особисто автором. У всіх інших випадках наводяться посилання на співавторів наукових публікацій та відповідні джерела, визначено особистий внесок автора в опублікованих у співавторстві працях.

Зауваження та дискусійні питання стосовно положень дисертації

Дисертаційна робота містить наукову і теоретичну новизну, має практичне значення та при цьому можна виділити декілька дискусійних моментів:

1. Автором на стор. 73 У роботі представлено порівняльну характеристику міжнародних методик оцінювання розвитку туризму, що є позитивним аспектом дослідження. Водночас потребує більш чіткого методичного обґрунтування подальший вибір інструментарію, використаного автором у дисертації. Зокрема, після наведення порівняльної таблиці недостатньо зрозуміло, яку саме із проаналізованих міжнародних методик автор обрав як основу для проведення власного дослідження або чи було сформовано авторський методичний підхід на основі поєднання окремих положень різних методик.

2. У роботі автором виокремлено такі обмеження розвитку туризму на гірських територіях, як географічні, транспортні, економічні та демографічні (табл.2.1. дисертації). Водночас, на нашу думку, запропонована класифікація потребує певного розширення з урахуванням сучасних умов функціонування туристичної сфери. Зокрема, доцільним було б окремо виокремити безпекові обмеження, пов'язані з воєнними ризиками, загрозами для життя і здоров'я туристів, а також природними небезпеками, характерними для гірських територій. Не менш важливими є екологічні обмеження, що зумовлені необхідністю збереження природних екосистем, обмеженою екологічною місткістю окремих територій, ризиками надмірного антропогенного навантаження та негативним впливом туристичної діяльності на довкілля.

3. У роботі певного уточнення та методичного обґрунтування потребує використання результатів анкетування проведеного в п.2.2. дисертації. Зокрема, автором недостатньо повно розкрито методику проведення опитування. На наш погляд доцільним було б подати розрахунок похибки вибірки, оцінити надійність сформованих блоків анкети, що б сприяло підвищенню наукової достовірності отриманих результатів та обґрунтованості сформульованих на їх основі висновків.

4. У роботі, у таблиці 3.4, автором виокремлено структурні компоненти моделі тактичного розвитку гірських територій, а також узагальнено очікувані результати від її впровадження, що дозволяє сформулювати цілісне уявлення про зміст запропонованої моделі. Водночас, на нашу думку, для посилення практичної цінності доцільно було б більш детально розкрити механізм її практичної реалізації - покрокового алгоритму впровадження моделі, який би визначав послідовність основних етапів, конкретні заходи в межах кожного з них, відповідальних суб'єктів, необхідне ресурсне забезпечення, інструменти моніторингу та критерії оцінювання досягнутих результатів.

Проте, вважаємо, що наведені зауваження істотно не знижують достатньо високий науковий рівень дисертаційної роботи і не впливають на загальну позитивну оцінку проведено дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ковалю Олександра Дмитровича на тему «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України» є самостійно виконаною, завершеною науковою кваліфікаційною працею, в якій розв'язане конкретне наукове завдання, що полягає у розробці та науковому обґрунтуванні теоретичних засад, методичного підґрунтя, концептуальних підходів, моделей і тактичних дій щодо розвитку туризму як інтегрованої складової соціально-економічної системи гірських територій України задля забезпечення її стійкості та ефективності.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень і висновків, які мають високий рівень обґрунтованості та практичне значення. Виконане дослідження відповідає спеціальності 051 «Економіка». За актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки і розв'язанням проблем, практичним та теоретичним значенням дисертація

відповідає вимогам п. 3,5-9 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р., № 44.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що Коваль Олександр Дмитрович - автор дисертації «Розвиток туризму в соціально-економічній системі гірських територій України», заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка».

Рецензент:

к.е.н., доцент

завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук

ВНЗ «Національна академія управління»

В.К.

Валентин КОСТЮК

